

ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.4

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.50.235234>

Данильян Олег Геннадійович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

e-mail: odana@i.ua

ORCID ID: 0000-0001-5308-4664

Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

e-mail: a_dzeban@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2075-7508

ФЕНОМЕН МЕРЕЖЕВИХ ВІЙН: ДО ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

Обґрунтовується, що сучасна соціальна система, динамізм і специфіка якої зумовлені інтенсивним розвитком інформаційних технологій і мережеских комунікацій, кардинальним чином змінила характер розв'язання конфліктів та ведення війни. Показано, що в сутнісному плані мережева війна зводиться до особливої форми ведення конфліктів, коли їх учасники застосовують мережеві форми організації, доктрини, стратегії та технології, що максимально пристосовані до умов сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства. Доводиться, що одна з цілей впливу мережеских війн на суспільство – це руйнування смислової єдності світу й людини, у зв'язку з чим руйнуються базові цінності народу й держави, національ-

ної, конфесійної та культурної ідентичності. Показано діалектичний взаємозв'язок мережевих війн з інформаційними та інформаційно-психологічними війнами.

Ключові слова: мережа, мережева війна, мережецентрична війна, інформаційна війна, смислова війна.

Постановка проблеми. Проблема війни останнім часом активно дискутується в наукових студіях, зокрема в межах так званих «критичних студій війн». Як зазначають відомі вітчизняні дослідники Б. Парахонський та Г. Яворська, цікавими і продуктивними є ідеї уникнення пошуку єдиної підстави для визначення сутності війни, намагання відійти від принципу інструментальності, підвищена увага до розхитування традиційних розмежувань у сучасних війнах. У сучасну добу простір і час компресивно стискаються, і одночасно відбувається просторове й темпоральне розширення меж війни новітнього типу [1, с. 13]. В інформаційному суспільстві війна суттєво трансформується як за формою, так і за змістом, і її ефективність розкривається у процесі створення інформаційно-мережевого механізму, який забезпечує маніпулятивну й дестабілізуючу функції мережевих війн, здатних тотально і в глобальних масштабах впливати на процеси демократизації, життєдіяльності людини і сучасного суспільства в цілому.

Уся історія людства – це історія насильства, війн і збройних конфліктів. У сучасному розумінні війна – це «конфлікт між політичними утвореннями (державами, етносами, політичними угрупованнями тощо), що відбувається у формі збройного протиборства, воєнних (бойових) дій між їх збройними силами; регулюється законами та звичаями – сукупністю принципів і норм міжнародного права, які встановлюють обов'язки воюючих сторін (забезпечення захисту цивільного населення, регулювання ставлення до військово-полонених, заборона на використання особливо нелюдських видів зброї)» [2, с. 146–148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що попри зростання інтересу до дослідження різноманітних проблем сучасного насильства проблема комплексного розуміння феномену мережевих війн усе ще залишається недостатньо дослідженою. Оскільки на даний час поняття «мережева війна» у вітчизняній науковій лексиці ще залишається певною соціально-політичною, соціально-економічною та культурною новацією, неологізмом, то виникає необхідність його концептуалізації. Особливої й першочергової уваги потребує уточнення сутності й змісту мережевих війн, їх місця і ролі в широкому комплексі сучасних проявів насильства.

Мета статті – уточнити ключові аспекти мережевих війн як війн нового покоління, якісно нового рівня міждержавного протиборства та воєнного

мистецтва, форми геополітичного насильства із залученням великої кількості суб'єктів у комплекс різноманітних мереж, передусім інформаційних.

Виклад основного матеріалу. Мережеві практики здійснення насильства визначаються функціональним значенням, а не місцем, у якому знаходяться суб'єкти. Місця (території) тепер визначаються похідними від функціональних вузлів інформаційної мережі. Інакше кажучи, рішення приймаються в мережі, але здійснюються локально й територіально. Подія «на місці» стає похідним від події в мережевому вузлі. Ця особливість лежить в основі сутності практик здійснення агресії, зокрема гібридних війн. Наприклад, сьогодні агресор може вести інформаційні війни на будь-яких територіях, перебуваючи у зручному для нього місці і в будь-який час, зберігаючи свою анонімність [3, р. 13].

Сучасна соціальна система, динамізм і специфіка якої зумовлені інтенсивним розвитком інформаційних технологій і мережевих комунікацій, кардинальним чином змінила характер розв'язання конфліктів та ведення війни. Спостерігається стирання меж між власне воєнною і мирною формами протистояння держав. Тому в сучасному інформаційному суспільстві формуються нові стратегічні категорії в будівництві й застосуванні збройних сил, такі як «інформаційна війна», «мережева війна», «мережецентрична війна», «інформаційні операції» тощо.

Поняття мережевої війни – це новий якісний рівень розуміння цілей і завдань сучасної війни, збройних конфліктів. У сутнісному плані мережева війна зводиться до особливої форми ведення конфліктів, коли їх учасники застосовують мережеві форми організації, доктрини, стратегії та технології, максимально пристосовані до умов сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства.

У концепції мережевих війн основним поняттям є термін «мережа» – новий інформаційний простір, у якому і розгортаються основні стратегічні операції (війни) як розвідувального, так і воєнного характеру, а також відбувається їх медійне, дипломатичне, економічне, технічне та інше забезпечення.

Поняття «мережа» є основним у працях М. Кастельса, який відзначає, що сама соціальність пред'являє нам свій «мережевий характер» через поширення інтернет-технологій та практик їх використання людьми [4, с. 155]. На його думку, мережа являє собою безліч взаємопов'язаних вузлів – точок, у яких петлі взаємно перетинаються. В інформаційну епоху переважають інформаційні мережі, які посилюються інформаційними технологіями [5]. «Мережа» є універсальним способом структурування соціального простору. Суть мережі полягає у здатності вибудовування гнучкої й одночасної взаємодії безлічі вузлів. Вузлами мережі є актори: індивіди, окремі спільноти. Для утворення

мережі необхідним є перерозподіл ресурсів між акторами, у результаті якого формується «мережевий простір», у якому обмін ресурсами відображає особливості в економічному, політичному й символічному житті суспільства.

У роботі «Галактика Інтернет» М. Кастельс зазначає, що всі громадські рухи і політичний процес використовували і будуть використовувати Мережу в усе зростаючій мірі з перетворенням Інтернету на головний інструмент діяльності, інформування, вербування, організації, домінування й контрдомінування. Кіберпростір стає конфліктною територією [4, с. 164].

Слід зазначити, що ідею мережевої структури стосовно технічних систем уперше виклав американський інженер П. Бейрен, який виділив три можливі структури управління системою: централізовану, децентралізовану й розподілену. Він показав, що якщо не буде чітко вираженої центральної керівної частини, то будь-який вузол мережі може бути безболісно видаленим із системи, і цілісність системи від цього не постраждає [6]. Саме цей підхід і особливість мережевої організації ляже в основу мережецентричних і мережевих війн сучасності.

У сучасному суспільстві Інтернет є одним зі структурних його елементів, оскільки визначає специфіку діяльності економіки, ринку праці, внутрішньої й зовнішньої політики тощо, не кажучи вже про колосальний вплив на культуру. Як відзначають автори колективної монографії «У таборі Афіни. Підготовка до конфлікту в інформаційну епоху» [7], інформаційна революція, яка має такий же організаційний характер, як і технологічна революція, трансформує природу конфліктів по всьому спектру: від відкритої війни до тероризму, злочинності й навіть радикального громадського руху. Ера масованих польових армій проходить, тому що нові інформаційні та комунікаційні системи збільшують летальність дуже невеликих підрозділів, які можуть викликати смертоносний і точний ракетний вогонь практично в будь-якому місці і в будь-який час. У соціальних конфліктах Інтернет та інші засоби масової інформації значно розширюють можливості окремих осіб і невеликих груп впливати на поведінку держав. Будь то військові або соціальні конфлікти, усі головні герої скоро будуть розробляти нові доктрини, стратегії і тактики для нападу на своїх супротивників – за допомогою зброї або слів, залежно від обставин. Підготовка до конфлікту в такому світі потребує переходу до нових форм організації, особливо до універсальної, надійної, багатоканальної мережі. Цей зсув виявиться важким для держав і професійних збройних сил, які залишаються бастионами ієрархії і змушені чинити опір інституційній реорганізації. Вони зроблять зрушення, коли зрозуміють, що інформація і знання стають ключовими елементами влади. Це має на увазі, серед іншого, що Марс, старий бог війни грубої сили, повинен поступитися місцем Афіні, добре озброєній богині мудрості. Визнання Афіни покрови-

тількию цього інформаційного століття являє собою перший крок не тільки у підготовці до майбутніх конфліктів, але і в запобіганні їм.

У будь-якій соціосистемі можна виділити базові компоненти: інформаційний, політичний і економічний. Важливість інформаційного компонента по відношенню до політичного й економічного зумовлена базовістю «ядерної» інформації щодо структури, на якій вона збудована. Якщо поміняти «базу», то відповідно доведеться змінювати і структурну надбудову. Трансформація інформаційного компонента детермінує перебудову політичного й економічного компонентів [7].

Таке бачення соціально-економічних і соціально-політичних трансформацій в умовах динаміки інформаційних потоків є основою для формування теорій мережецентричних, мережевих та інформаційних війн. Зокрема, О. Дугін у своїй роботі «Мережева війна і глобалізація» [8] зазначає, що теорія мережецентричної війни ґрунтується на виділенні у процесі людської історії трьох фаз: аграрної, промислової та інформаційної, кожній з яких відповідають особливі моделі військової стратегії. Цим фазам відповідають епохи суспільного розвитку, які можна позначити поняттями премодерну, модерну й постмодерну. Теорія мережецентричних війн являє собою як раз модель військової стратегії в умовах постмодерну.

На думку Р. Арзуманяна, теорія мережецентричних війн є теорією війни, що зароджується, оскільки визначає, по-перше, нові джерела військової могутності, пов'язані з інформацією; по-друге, як нові джерела співвідносяться одне з одним і з традиційними складовими військової могутності; по-третє, яким чином нові джерела використовуються спільно з іншими складовими військової могутності для отримання бажаного результату; по-четверте, як нові джерела військової могутності пов'язані з політичними цілями [9].

У рамках теорії мережецентричних війн військова могутність країни, суспільна думка, дипломатія, соціальні процеси, розвідка й контррозвідка тощо є елементами єдиної мережі, між якими здійснюється постійний інформаційний обмін. У зв'язку з цим зміст військової реформи в рамках теорії мережецентричних війн полягає у створенні потужної й всеосяжної глобальної мережі, яка здатна концептуально замінити собою колишні моделі й концепції військової стратегії, інтегрувати їх в єдину систему [8]. У таких умовах війна стає мережевим явищем, а військові дії – різновидом мережевих процесів.

Визначення «мережецентричної війни» вперше розкривається у статті А. Сібровскі і Дж. Гарстка «Мережецентрична війна: її походження і майбутнє» [10], у якій зазначається, що всі мережецентричні революції детерміновані фундаментальними змінами в американському суспільстві, які «домінували через коеволюцію економіки, ІТ та процесів у бізнесі й організаціях,

будучи взаємопов'язаними трьома темами: зсувом фокусу від платформ до мережі; зрушенням від погляду на акторів як незалежних до бачення їх як частини екосистеми, що безперервно адаптується; важливістю стратегічних виборів на користь адаптації або навіть виживання в такій мінливій екосистемі. Крім того, на думку розробників концепції, «мережецентричний» спосіб ведення бойових дій дозволяє також перейти від війни на виснаження до більш швидкоплинної й більш ефективної форми ведення збройної боротьби, для якої характерні швидкість управління і принцип самосинхронізації, тобто здатність військової структури самоорганізовуватися знизу, не чекаючи вказівок зверху.

Мережева війна, на відміну від мережецентричної, заповнює весь соціокультурний простір, пронизує соціально-політичні, соціально-економічні, культурні та ідеологічні процеси. О. Дугін у зв'язку з цим цілком справедливо стверджує, що метою мережевих війн є досягнення абсолютного контролю над усіма учасниками історичного процесу у світовому масштабі [11].

Мережева війна здійснює тотальне руйнування базових характеристик певної нації в усіх типах геополітичних просторів і здійснюється, як правило, у прихованій формі. У зв'язку з цим загострюється проблема дослідження характерних особливостей і принципів мережевих війн і впливу їх на безпеку особистості, суспільства й держави.

У сучасній вітчизняній науковій літературі виділяється низка характерних особливостей мережевих війн, до яких відносяться [12–14]:

- інформаційна сфера (така ж сфера бойових дій, як повітряно-космічний, морський і наземний простір);
- асиметричний характер, тобто держава, що має невеликі збройні сили, може завдати серйозної шкоди державі, яка значно перевершує її за кількістю збройних сил;
- ведення мережевих війн безпосередньо або побічно впливає на події в реальному світі;
- мережеві війни суттєво впливають на когнітивні й емоційні процеси людей, на їх сприйнятливість і оцінку подій, на рішення, що приймаються;
- неясність і невизначеність правил застосування, відсутність повноцінних даних про можливості, швидкість та ефективність реакції радіоелектронних засобів і окремих елементів різних комп'ютерних систем;
- наявність труднощів у розпізнаванні навмисних і ненавмисних (випадкових) дій і процесів у кіберпросторі;
- необхідність одночасного використання сил і засобів операцій як для впливу на противника, так і для захисту своїх збройних сил і сил союзників;
- відстань до цілі впливу не має значення;
- противник може наносити атаки анонімно і приховано;

- метою мережевих війн є забезпечення ефективності бойових дій в умовах мережевого управління військами тощо;
- успіх мережевих війн ґрунтується на методології використання інтегрованих можливостей усіх сил інформаційних операцій, сил їх забезпечення або пов'язаних з їх застосуванням.

Серед аналітиків мережевих війн найбільший внесок у розвиток теорії зробили Дж. Аркілла і Д. Ронфельдт, за редакцією яких у 1997 р. вийшло дослідження «В афінському таборі: готуючись до конфліктів в інформаційне століття» [7] і опублікована узагальнювальна праця на цю ж тему: «Мережі і мережні війни: майбутнє терору, злочину і збройної боротьби» [15]. Головною характеристикою нової війни в них вважається те, що раніше сприймалося як звичайні партизанські війни й заколоти, а тепер плавно переходить у форму соціальної мережевої війни і стає глобальною війною. Дж. Аркілла ввів у науковий обіг термін «роїння», що проявляється в численних «мікродіях» і «сутичках»: різного роду публічні й масові заходи, сюжети у ЗМІ, вміло нав'язані діалоги й переговори, збройні зіткнення тощо. Немає більше лінії фронту, а є багатовимірний простір війни в політиці, культурі та економіці, науці й технологіях, на вулицях міст і у «світовій павутині». У цій війні в хід ідуть і вбивства, і терористичні акти, і цілком демократичні дебати, статті у пресі й політичні перевороти. І тільки іноді справа доходить до прямих авіаударів. Ронфельдт і Аркілла роблять такий висновок: основою мережевих війн сьогодні стає третій соціальний сектор самоврядних, приватних, неурядових організацій, який бурхливо розростається. Ці організації пов'язані в єдину мережу, що «роїться». В ідеальній формі актори мережевої війни являють собою мережі невеликих різнотипних об'єднань, що нагадують осередки. Вони розосереджені, але взаємопов'язані. Мережа повинна бути аморфною й ацефалічною – без серця і голови, хоча не всі вузли мережі повинні «бути еквівалентними». Мережа може мати форму кола, зірки або, що ще краще, мати взаємопов'язаний структурний дизайн за допомогою гібридизації та багаторівневості [15].

Теорія мережевих війн будується на положенні про те, що структура мереж має чотири рівні: організаційний, доктринальний, технологічний і соціальний.

Організаційний рівень відповідає на питання: яким є (має бути) розмір актора або їх (акторів) комбінації, організованої в мережу? Це стартова точка для оцінювання того, яка дійова особа призначена для ведення мережевої війни.

Доктринальний рівень розкриває специфіку процесу об'єднання членів у мережу (доктрини, ідеології, інтереси та інші причини або мотивації для того, щоб вони використовували таку форму). Важливим етапом аналізу мережі є з'ясування того, що утримує мережу від розпаду і дозволяє її членам

діяти стратегічно й тактично без центрального командування або лідера.

Технологічний рівень розкриває специфіку технології, що підтримує мережу, здібності, щільність інформаційних і комунікаційних потоків.

Соціальний рівень відповідає рівню взаємозв'язку між членами мережі. Це класичний рівень аналізу соціальної мережі, де потужні персональні зв'язки, часто на основі спорідненості, етнічної та релігійної приналежності, дружби і спільного досвіду допомагають гарантувати більш високий рівень міжособистісної довіри, аніж в інших формах організацій, наприклад, ієрархічних [16]. Тому мережевими війнами можуть бути етнічні, націоналістичні й сепаратистські рухи, кримінальні угруповання, терористи й революціонери, які практикують насильство, хакери, воєнізовані групи соціальних активістів.

Мережеві війни, як і багато інших явищ, що радикально змінюють наше життя, еволюціонують стосовно форм і методів їх ведення, поширення у світі, мають регіональну специфіку. Необхідно зрозуміти, як мережева інтервенція позначається на суспільному житті, структурі соціуму, специфіці відносин усередині нього, функціонуванні основних інститутів тощо. Мережева війна ведеться не державами і не блоками, а глобальними інституціоналізованими структурами. Різні мережеві структури (мас-медіа, транснаціональні корпорації, релігійні організації, політичні еліти, спецслужби) інтегруються в загальну, гнучку й різноманітну мережу. «Мережевий принцип дає можливість позбавляти суверенітету й політичної незалежності цілих держав і народів. Їх перетворюють на жорстоко контрольовані механізми і роблять частиною плану «прямого планетарного контролю, світового панування нового типу, в якому управлінню підлягають не окремі суб'єкти, а їх зміст, їх мотивації, дії і наміри. Це – проєкт глобальної маніпуляції й тотального контролю у світовому масштабі» [17].

Основною ідеєю мережевих війн є інформаційний вплив на людину і суспільство з метою управління та регулювання суспільних процесів у глобальному масштабі. Тому будь-яка мережева війна призводить до руйнування базових цінностей народу й держави, національної, конфесійної та культурної ідентичності, також інформаційний та ідеологічний вакуум обмежує стратегічний вибір країни у глобалізованому світі й робить її частиною системи планетарного контролю. У зв'язку з цим фронт мережевої війни розташовується в ментальному просторі, де метою супротивника є руйнування традиційних базових цінностей даної нації й імплантація власних. Ще військовий теоретик Китаю Чжуге Лян, який жив у III ст. до н. е., писав: «У військових діях атака на уми – головне завдання, атака на укріплення – завдання друго-рядне» [18].

Мережеві війни тісно пов'язані з інформаційними або інформаційно-психологічними війнами, оскільки в інформаційному суспільстві інформаційно-

психологічна війна є невід'ємною складовою соціально-політичних відносин і, як справедливо зазначає А. Манойло, є тим фактором, який може помітно змінити спрямованість геополітичних процесів [19]. Крім того, інформаційно-психологічна війна змінює сам інформаційний простір, який визначає геополітичну конкуренцію, призводить до економічного, політичного, культурного відчуження частини території держави і перерозподілу інших видів стратегічно важливих ресурсів.

Інформаційно-психологічна війна є більш широким поняттям, аніж мережецентрична й мережева війни, тому що в «арсеналі її зброї» знаходяться всі можливі засоби ЗМІ. В основі як мережевих, так інформаційно-психологічних війн лежать інформаційні або інформаційно-психологічні операції. В основному в літературі, присвяченій дослідженню інформаційних війн, під інформаційною операцією розуміється комплекс узгоджених і взаємопов'язаних заходів з маніпулювання інформаційними потоками з метою досягнення й утримання переваги через впливи на інформаційні процеси в системах супротивника.

Головним елементом змісту мережевої й інформаційно-психологічної війни є психологічна операція, яка містить скоординовані і взаємозалежні за цілями, завданнями, місцем і часом, об'єктами і процедурами різні способи і прийоми психологічного впливу. Психологічні операції можуть являти собою політичні, військові, економічні, дипломатичні та інформаційно-психологічні заходи, спрямовані на конкретні групи людей (на супротивника) з метою упровадження в їхнє середовище чужих ідеологічних і соціальних настанов, формування помилкових стереотипів поведінки, трансформації в потрібному напрямі їх настроїв, почуттів, волі [20].

Об'єктом інформаційно-психологічної війни є як масова, так і індивідуальна свідомість. А. Манойло виділяє шість складових впливу на масову й індивідуальну свідомість: дезінформування, лобювання, маніпулювання, пропаганда, управління кризами, шантаж [19]. Тому у процесі психологічної операції, як правило, використовується інформаційно-пропагандистська акція, яку спрямовано на дестабілізацію суспільного життя, розкладання зсередини, що готують ґрунт для успішного здійснення політичних, економічних і військових дій. У зв'язку з цим основним завданням подібних операцій є вплив на суспільну думку і настрої, ціннісні орієнтації, погляди, соціально-психологічний клімат.

На думку І. Панаріна, методи спотворення можуть містити: приховування критично важливих відомостей про стан справ у різних сферах; розчинення цінної інформації в «інформаційному смітті»; підміна понять або спотворення змісту; відволікання уваги на події в інших царинах; оперування «порожніми» поняттями; «вкидання» негативної інформації; посилення на малозна-

чущі фактори; введення заборони ЗМІ на згадку певної інформації; відверта брехня з метою створення певної реакції населення і зарубіжної громадськості на цю інформацію; використання «інформаційних бомб» та «інформаційних мін» як зброї інформаційної війни [21].

В. Алещенко розглядає інформаційно-психологічний вплив як «вплив на свідомість інформаційно-психологічними або іншими засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку» [22, с. 6]. Цілями інформаційно-психологічного впливу є: заподіяння шкоди (ускладнення роботи, виведення з ладу тощо) інформаційно-технічному компоненту держави та її збройних сил (озброєнню та бойовій техніці); дезінформація, дезорганізація та деморалізація державного й військового керівництва, військ і населення противника. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям психологічного впливу.

Таким чином, негативність інформаційно-психологічного впливу в умовах мережевих війн має низку відмінних рис, до яких відносяться [22; 23]:

- відсутність необхідності фізичного вторгнення на територію держави-супротивниці;
- раптовість інформаційної атаки і прихованість у підготовці інформаційних операцій;
- військова бездіяльність держави, яка є жертвою мережевої війни;
- широкий спектр можливостей для нанесення жертві інформаційно-психологічної агресії істотного збитку без військових дій і змін дипломатичних відносин між державами;
- складнощі або неможливість виявлення джерела інформаційно-психологічної агресії і визначення ступеня небезпек і загроз національній безпеці, справжніх масштабів і цілей військової операції.

У таких умовах існують проблеми при виборі системи заходів захисту від інформаційно-психологічної атаки, у зв'язку з чим складно не лише класифікувати інформаційно-психологічний вплив в умовах мережевих війн, але й виробити стійкі стратегії, спрямовані на запобігання мережевим ризикам і загрозам.

Таким чином, у процесі мережевої та інформаційно-психологічної війни важливо посіяти в людей страх і невпевненість перед майбутнім. Як правило, використовувана дезінформація призводить до зміни моделей людської поведінки, наведення страху на максимальну кількість людей за допомогою максимального інформування. ЗМІ доносять до читачів жах того, що відбувається, який, на слухну думку А. Ілларіонова, «повинен викликати не протидію, а параліч» [24].

Г. Почепцов зазначає, що інформаційні війни часто не розрізняються між собою, але вони чітко поділяються на два різних «крила»: технічні й гуманітарні. У свою чергу, гуманітарні інформаційні війни можна поділити на два інших типи: інформаційні війни і смислові війни.

На думку Г. Почепцова, якщо просто інформаційні війни мають справу з подачею нових фактів, то смислові війни працюють з реінтерпретацією наявних фактів. Смислові війни спрямовано на руйнування картини світу об'єкта, що в результаті призводить до таких типів рішень, які б він не прийняв за старої картини світу. Їх інструментарієм можуть бути не лише прямі, але й фонові впливи, не лише інформаційні операції, але й операції впливу. Головною ж відмінністю стає їх довгостроковий характер, тому сьогодні такі дії можуть відбуватися поза увагою об'єкта впливу [25]. «Усі війни покликані змінити поведінку супротивника / опонента, але для цього в них є різний інструментарій. Кожен тип війни спрямований на власний тип простору. Звичайна війна – на простір фізичний, інформаційна – на інформаційний, смислова – на простір когнітивний» [26, с. 24]. Загострюючи увагу на особливій небезпечності наслідків смислової війни, Г. Почепцов зазначає, що «інформаційна війна не змінює переконань людини, але це робить війна смислова. У першому випадку ми змінюємо інформацію, у другому – знання. А знання є більш довготривалим продуктом, ніж інформація. Факти можуть змінюватися, а правила, за якими ми їх розуміємо, залишаються тими самими» [26, с. 25].

Аналогічну понятійну позицію займають і О. Пелін та Ю. Давидова, які зазначають, що суттєвим недоліком інформаційної зброї є поверховість і тимчасовість її впливу на супротивника. Вона не змінює переконань людини, але це робить війна смислова. Якщо інформаційна зброя виводить з ладу лише інформаційні структури або противника зі стану рівноваги, то смислова зброя (semantic weapons) спрямована на трансформацію семантичного простору [27, с. 126]. Іноді це виглядає як семантичні маніпуляції (semantic manipulation), прикладами яких можуть слугувати війна у Перській затоці та семантична маніпуляція словом «тероризм» [28]. Проте смислова зброя пов'язана не стільки зі смисловими маніпуляціями, скільки з супутніми значеннями (connotations), що мають семантичну природу. Перемога у гібридній війні – перемога не військова, а смислова, вважають у цьому контексті Б. Парахонський та Г. Яворська [29, с. 15].

У статті «Перша смислова війна у світі (Україна, Крим, Росія)» Г. Почепцов зазначає, що «смислова війна у нормі є використанням чужих смислів. Експансія ж Росії трималася на старих, а не нових для аудиторії сенсах, на активації й утриманні радянських ментальних конструкцій. Російсько-українська смислова війна реалізувалася в постійній реінтерпретації того, що

відбувається, коли з двох альтернативних джерел для описання обирається те, яке більше відповідає запланованим цілям війни. Наприклад, посилення негативної характеристики супротивника: “бойовики”, “карателі”, “каральна операція” тощо» [30].

Психологічний вплив на супротивника з використанням сучасних інформаційних технологій і технологій соціальної інженерії являє собою певну методологію зміни картини світу протилежної сторони у заданому напрямі, що базується на комунікативних процесах.

Таким чином, мережева війна – це ефективний засіб впливу, за яким ідуть реальні геополітичні зміни. Фронт мережевої війни розташовується в ментальному просторі, де метою супротивника є руйнування традиційних базових цінностей певної нації та імплантація власних.

Аналіз концепції «мережецентричної війни» дозволяє зробити висновок, що це не новий специфічний спосіб або форма ведення війни, а лише спосіб інтеграції технічних засобів розвідки, автоматизації управління і вогневого ураження за допомогою інформаційно-телекомунікаційних мереж зв'язку та передачі даних із метою підвищення ефективності ведення бойових дій шляхом узгодження та координації дій наявних сил і засобів на основі єдиного інформаційного простору і прискорення внаслідок цього темпів операції й ефективності ураження супротивника [16].

Висновки. Таким чином, мережецентрична війна являє собою військову концепцію, що пройшла тривалий шлях від інтелектуальних розробок і мозкових штурмів через експерименти й симуляції до практичних дій, зумовлених розвитком інформаційних технологій, і суттєво вплинула на військову стратегію багатьох країн.

Нові соціокультурні реалії несуть екзистенційну невизначеність і ризику. Сучасній людині доводиться жити без стійких орієнтирів, тривалих чинників порядку, загально визнаних авторитетів. Одним із результатів мережевих гібридних впливів є зростання рівня переконаності, що нові соціокультурні реалії перестають бути однозначно «хорошими» або «ворожими»; вони є амбівалентними, оскільки несуть у собі не тільки очевидні блага, але й здебільшого приховані небезпеки.

Глобальні соціокультурні трансформації в сучасному суспільстві «тотального ризику» детермінують зміни адаптаційних механізмів людини й суспільства, деформують систему їх безпеки. Одна з цілей впливу мережевих війн на суспільство – це руйнування смислової єдності світу й людини, у зв'язку з чим руйнуються базові цінності народу й держави, національної, конфесійної та культурної ідентичності. Тому мережева війна є фактором формування соціальних страхів і «екзистенційного вакууму», оскільки інформаційний простір активно впливає на суспільні відносини і сферу безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
2. Требін М. Війна. *Соціологія права* : енцикл. слов. / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2020. С. 146–148.
3. Danilyan O., Dzoban A. Existence-network dimension of information security in modern society. *Skhid : Analytic informative journal*. 2021. Vol. 1 (1). P. 11–17.
4. Кастельс М. Галактика Інтернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе / пер. с англ. А. Матвеева ; под ред. В. Харитоновна. Екатеринбург : У-Фактория, 2004. 327 с.
5. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология* / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. С. 492–505.
6. Baran P. On Distributed Communications Networks. 1964. URL: <http://web.stanford.edu/class/cs244/papers/DistributedCommunicationsNetworks.pdf> (дата звернення: 05.06.2021).
7. In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age / Ed. by J. Arquilla, D. Ronfeldt. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 1997. DOI: <https://doi.org/10.7249/MR880>.
8. Дугин А. Г. Сетевая война и глобализация. 2011. URL: <http://federalbook.ru/files/ОПК/Soderjanie/ОПК-7/V/Dugin.pdf> (дата звернення: 05.06.2021).
9. Арзуманян Р. Теория и принципы сетецентричных войн и операций. *21-й век*. 2008. №2 (8). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-i-printsipy-setetsentrichnyh-voyn-i-operatsiy/viewer> (дата звернення: 04.06.2021).
10. Cebrowski A. K., Garstka J. H. Network-Centric Warfare – Its Origin and Future. *Naval Institute Proceedings*. January 1998. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/1998/january/network-centric-warfare-its-origin-and-future> (дата звернення: 28.04.2021).
11. Дугин А. Сетевые войны. *Изборский клуб*. 4 дек. 2013 г. URL: <https://izborskclub.ru/2319> (дата звернення: 05.06.2021).
12. Сенченко О. Мережевий інструментарій нових війн. *Вісник Книжкової палати*. 2017. №1. С. 37–41.
13. Скорик А. Б., Ярош С. П. Еволюційний розвиток концепції мережево-центричних війн, системно-концептуальні основи теорії дата-центричних операцій. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2020. №4. С. 26–34.
14. Шумка А. В., Черник П. П. Інформаційно-мережева війна – нова форма міждержавного протиборства початку ХХІ ст. *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 19. С. 243–255.
15. Networks and Netwars. The Future of Terror, Crime, and Militancy / Ed. by J. Arquilla, D. Ronfeldt. RAND, 2001. DOI: <https://doi.org/10.7249/MR1382>.

16. Савин Л. В. Сетевая война. Введение в концепцию. Москва : Евразийское движение, 2011. 130 с.
17. Дугин А. Г. Сетевые войны. Новая теория войны. URL: <https://istina.msu.ru/publications/article/3436615/> (дата звернення: 03.04.2021).
18. Паршин С. А., Горбачев Ю. В., Кожанов Ю. А. Кибервойны – реальная угроза национальной безопасности? Москва : КРАСАНД, 2011. 96 с.
19. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях : монография. Москва : МИФИ, 2003. 388 с.
20. Вепринцев В. Б., Манойло А. В., Петренко А. И., Фролов Д. Б. Операции информационно-психологической войны: краткий энциклопедический словарь-справочник. URL: <https://istina.msu.ru/publications/book/44365649/> (дата звернення: 03.04.2021).
21. Панарин И. Н. СМИ, пропаганда и информационные войны. Москва : Поколение, 2012. URL: https://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/ (дата звернення: 03.04.2021).
22. Алещенко В. Інформаційно-психологічний вплив у ході збройної боротьби. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2018. Вип. 1. С. 6–10.
23. Присяжнюк М. М., Парасунько М. М. Соціальні мережі як ефективний інструмент інформаційно-психологічного впливу іноземними спецслужбами. *Інтернаука : міжнар. наук. журн.* 2017. №2 (1). С. 74–78.
24. Правила жизни Андрея Илларионова. 2010. URL: <https://esquire.ru/rules/179-andrey-illarionov> (дата звернення: 03.04.2021).
25. Почепцов Г. Медиавойны: от информационных до смысловых. 2014. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/1868/2014-01-19-medyaouny-ot-ynformatsyonnykh-do-smyslovykh/> (дата звернення: 03.04.2021).
26. Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 21–27.
27. Пелін О., Давидова Ю. Сміслова зброя в умовах інформаційних війн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 31. С. 125–127.
28. Semantic Manipulation. 2014. URL: http://wikis.evergreen.edu/civicintelligence/index.php/Semantic_Manipulation (дата звернення: 05.04.2021).
29. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія гібридної війни: гра прихованих смислів. *Стратегічна панорама*. 2017. №1. С. 7–16.
30. Почепцов Г. Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия). 2014. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/630/2014-06-01-pervaya-smyslovaya-voyna-v-myre-ukrayna-krym-rossyya/> (дата звернення: 03.04.2021).

REFERENCES

1. Parakhonskyi, B. O., & Yavorska, H. M. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

2. Trebin, M. P. (Ed.). (2020). Viina. In *Sotsioloohiia prava: entsyklopedychnyi slovnyk – Sociology of Law: Encyclopedic Dictionary* (pp. 146–148). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Danilyan, O., & Dzoban, A. (2021). Existence-network dimension of information security in modern society. *Skhid: Analytic informative journal*, 1(1), 11–17.
4. Kastel's, M. (2004). *Galaktika Internet: razmyshleniya ob Internete, biznese i obshchestve*. V. Haritonov (Ed.). Ekaterinburg: U-Faktoriya [in Russian].
5. Kastel's, M. (1999). Stanovlenie obshchestva setevykh struktur. In *Novaya postindustrial'naya volna na Zapade*. Antologiya – The New Post-Industrial Wave in the West: An Anthology (pp. 492–505). Moskva: Academia [in Russian].
6. Baran, P. (1964). *On Distributed Communications Networks*. URL: <http://web.stanford.edu/class/cs244/papers/DistributedCommunicationsNetworks.pdf>.
7. Arquilla, J., & Ronfeldt, D. (Eds.). (1997). *Athena's Camp. Preparing for Conflict in the Information Age*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. DOI: <https://doi.org/10.7249/MR880>.
8. Dugin, A. G. (2011). *Setevaya vojna i globalizatsiya*. URL: <http://federalbook.ru/files/OPK/Soderzhanie/OPK-7/V/Dugin.pdf> [in Russian].
9. Arzumanyan, R. (2008). Teoriya i principy setecentrichnykh voyn i operatsiy. *21-j vek*, 8(2). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-i-printsipy-setetsentrichnykh-voyn-i-operatsiy/viewer> [in Russian].
10. Cebrowski, A. K., & Garstka, J. H. (1998, January). *Network-Centric Warfare – Its Origin and Future*. Naval Institute Proceedings. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/1998/january/network-centric-warfare-its-origin-and-future>.
11. Dugin, A. (2013). *Setevye vojny*. URL: <https://izborsk-club.ru/2319> [in Russian].
12. Senchenko, O. (2017). Merezheviy instrumentarii novykh viin. *Visnyk knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, (1), 37–41 [in Ukrainian].
13. Skoryk, A. B., & Yarosh, S. P. (2020). Evoliutsiyniy rozvytok kontseptsii merezhevo-tsentrychnykh viin, systemno-kontseptualni osnovy teorii data-tsentrychnykh operatsii. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl – Collection of Scientific Works of Kharkiv National University of the Air Force*, (4), 26–34 [in Ukrainian].
14. Shumka, A. V., & Chernykh, P. P. (2013). Informatsiino-merezheva viina – nova forma mizhderzhavnogo protyborstva pochatku XXI st. *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military-scientific bulletin*, 19, 243–255 [in Ukrainian].
15. Arquilla, J., & Ronfeldt, D. (Eds.). (2001). *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*. RAND. DOI: <https://doi.org/10.7249/MR1382>.
16. Savin, L. V. (2011). *Setecentrichnaya i setevaya vojna. Vvedenie v koncepciyu*. Moskva: Evrazijskoe dvizhenie [in Russian].
17. Dugin, A. G. *Setecentrichnye vojny. Novaya teoriya vojny*. URL: <https://istina.msu.ru/publications/article/3436615/> [in Russian].
18. Parshin, S. A. Gorbachev, Yu. V., & Kozhanov, Yu. A. (2011). *Kibervojny – real'naya ugroza nacional'noj bezopasnosti?* Moskva: KRASAND [in Russian].

19. Manojlo, A. V. (2003). *Gosudarstvennaya informacionnaya politika v osobyh usloviyah*. Moskva: MIFI [in Russian].
20. Veprincev, V. B., Manojlo, A. V., Petrenko, A. I., & Frolov, D. B. *Operacii informacii-opsihologicheskoy vojny: kratkij enciklopedicheskij slovar'-spravochnik*. URL: <https://istina.msu.ru/publications/book/44365649/> [in Russian].
21. Panarin, I. N. (2012). *SMI, propaganda i informacionnye vojny*. Moskva: Pokolenie. URL: https://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/ [in Russian].
22. Aleshchenko, V. (2018). Informatsiino-psykholohichniy vplyv u khodi zbroinoi borotby. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military special sciences*, (1), 6–10 [in Ukrainian].
23. Prysiazhniuk, M. M., & Parasunko, M. M. (2017). Sotsialni merezhi yak efektyvnyi instrument informatsiino-psykholohichnoho vplyvu inozemnymy spetssluzhbamy. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka" – International Scientific Journal "Internauka"*, 2(1), 74–78 [in Ukrainian].
24. *Pravila zhizni Andreja Illarionova*. (2010). URL: <https://esquire.ru/rules/179-andrey-illarionov> [in Russian].
25. Pocheptsov, G. (2014). *Mediavoyny: ot informacionnykh do smyslovykh*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/1868/2014-01-19-medyoavoyny-ot-ynformat-syonnykh-do-smyslovykh/> [in Russian].
26. Pocheptsov, G. (2013). Smyslovi ta informatsiini viiny. *Informatsiine suspilstvo – Information society*, 18, 21–27 [in Ukrainian].
27. Pelin, O., & Davydova, Yu. (2014). Smyslova zbroia v umovakh informatsiinykh viin. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 31, 125–127 [in Ukrainian].
28. *Semantic Manipulation*. (2014). URL: http://wikis.evergreen.edu/civicintelligence/index.php/Semantic_Manipulation.
29. Parakhonskyi, B. O., Yavorska, H. M. (2017). Ontolohiia hibrydnoi viiny: hra prykhovanykh smysliv. *Stratehichna panorama – Strategic panorama*, (1), 7–16 [in Ukrainian].
30. Pocheptsov, G. (2014). *Pervaya smyslovaya vojna v mire (Ukraina, Krym, Rossiya)*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/630/2014-06-01-pervaya-smyslovaya-vojna-v-myre-ukrayna-krym-rossyya/> [in Russian].

Данильян Олег Геннадиевич, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина;

Дзедань Александр Петрович, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ФЕНОМЕН СЕТЕВЫХ ВОЙН: К ПРОБЛЕМЕ ФИЛОСОФСКОГО ОСМЫСЛЕНИЯ

Обосновывается, что современная социальная система, динамизм и специфика которой обусловлены интенсивным развитием информационных технологий и сетевых коммуникаций, кардинальным образом изменила характер разрешения конфликтов и ведения войны. Показано, что в сущностном плане сетевая война сводится к особой форме ведения конфликтов, когда их участники используют сетевые формы организации, доктрины, стратегии и технологии, максимально приспособленные к условиям современного этапа развития информационного общества. Доказывается, что одна из целей влияния сетевых войн на общество – это разрушение смыслового единства мира и человека, в связи с чем разрушаются базовые ценности народа и государства, национальной, конфессиональной и культурной идентичности. Показана диалектическая взаимосвязь сетевых войн с информационными и информационно-психологическими войнами.

Ключевые слова: сеть, сетевая война, сетецентрическая война, информационная война, смысловая война.

Danilyan Oleg Hennadiiovych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine;

Dzoban Olexander Petrovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

THE PHENOMENON OF NETWORK WARS: TO THE PROBLEM OF THE PHILOSOPHICAL THINKING

The article substantiates that the modern social system, the dynamism and specificity of which are due to the intensive development of information technology and network communications, has dramatically changed the nature of conflict resolution and warfare. It is shown that, in essence, network warfare is reduced to a special form of conflict, when their participants use network forms of organization, doctrine, strategy and technology that are best adapted to the current stage of development of the information society. It turns out that one of the goals of the impact of network wars on society is the destruction of the meaning unity of the world and man, in connection with which the basic values of the people and the state, national, religious and cultural identity are destroyed. The dialectical interrelation of network wars with information and information-psychological wars is shown.

Keywords: network, network war, network-centric war, information war, meaning war.

